

Науковці – практикам

УДК 373.3/.5.026:811.161.2

<https://doi.org/10.29038/2304-9383.2025-39.tar>

Тетяна Тарасюк*

Абетки серії «Від А до Я» як інноваційний ресурс для вивчення лексикографічних джерел на уроках української мови в 10 класі

Сучасна мовна освіта потребує нових підходів до добору і використання навчальних матеріалів, що відповідає ідеї Нової української школи та компетентнісного навчання. Абетки-енциклопедії серії «Від А до Я» – приклад унікального навчального ресурсу, який поєднує риси абетки, енциклопедії та художнього видання, що робить їх особливо цінними для опанування лексикографічних джерел у шкільному курсі української мови. **Мета** дослідження – обґрунтувати доцільність використання абеток-енциклопедій на уроках української мови в 10 класі під час вивчення теми про різновиди словників; показати шляхи створення авторського уроку з використанням такого матеріалу. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз джерел і чинних освітніх концепцій, порівняльно-зіставний підхід для оцінки традиційних і інноваційних підходів до вивчення лексикографії, а також метод моделювання під час розроблення плану-конспекту уроку. **Результати дослідження.** Авторка довела, що абетки серії «Від А до Я» «Видавництва Старого Лева» – ефективний інструмент для формування в учнів практичних умінь роботи з довідковою літературою, розвитку критичного мислення та пізнавального інтересу до української культури й мови. Розроблений конспект уроку демонструє конкретні способи інтеграції нестандартного фактичного матеріалу у процес вивчення лексикографії, формування вмінь пошуку, аналізу, порівняння та структурування лексичних одиниць. **Висновки.** Запропонований підхід сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти та розвитку їхніх компетентностей, розширює традиційне уявлення про словник як джерело знань, а також підкреслює значення професійної майстерності педагога у підготовці уроків української мови, що відповідає завданням сучасної школи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, інноваційні матеріали, авторська методика, сучасна дидактика, лексикографічні видання.

Вступ

Сучасний етап розвитку національної системи освіти, позначений реалізацією концептуальних засад Нової української школи, висуває на перший план завдання формування всебічно розвиненої

особистості, здатної до критичного мислення, самостійного пошуку та аналізу інформації, ефективної комунікації в різноманітних контекстах. У цьому динамічному освітньому середовищі особливої ваги набуває перегляд чинних підходів до викладання шкільних дисциплін, зокрема української мови. Традиційні методи роботи з лексикографічними джерелами, які часто зводяться до теоретичного ознайомлення з видами словників та виконання репродуктивних вправ з підручника, не сповна відповідають потребам сучасної молоді та вимогам компетентнісного підходу НУШ. Необхідність залучення актуальних, захопливих та багатофункціональних навчальних ресурсів стає очевидною.

Аналіз останніх наукових досліджень свідчить про зростання інтересу до осучаснення змісту уроків української мови через введення до роботи нових типів текстів і лексикографічних джерел, у тому числі авторських словників, електронних ресурсів, енциклопедичних довідників. Залучення учнів до роботи зі словниковими статтями поза межами традиційних тлумачних чи орфографічних словників сприяє розвитку аналітичного мислення й критичного підходу до тексту. Водночас питання використання енциклопедій як лексикографічних ресурсів у середній і старшій школі вивчене недостатньо. Як слушно зауважують Т. Тарасюк і К. Карпенко, «сучасні ж абетки-енциклопедії серії «Від А до Я» «Видавництва Старого Лева», які містять елементи енциклопедії, художньої літератури та навчального посібника, заслуговують на вичерпне потрактування в контексті актуальних освітніх тенденцій» (Тарасюк, Карпенко, 2024: 58).

Мета статті – обґрунтувати дидактичний потенціал авторських абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційного лексикографічного ресурсу для формування в учнів 10 класу системних знань про види словників та удосконалення навичок роботи з ними.

Методи й методики

У статті використано такі методи: *метод теоретичного аналізу* для ґрунтовного вивчення сучасних освітніх тенденцій, положень Нової української школи (НУШ), теоретичних засад компетентнісного підходу, а також актуальних досліджень з методики викладання української мови; *порівняльно-зіставний метод* для зіставлення традиційних підходів до викладання лексикографії (через стандартні словники та підручники) з інноваційним підходом,

який пропонує інтеграцію абеток-енциклопедій в навчальний матеріал уроків, що дало змогу виявити переваги запропонованої методики у підвищенні мотивації учнів, розвитку їхнього критичного мислення та формуванні багатоаспектного розуміння лексикографічних джерел; *метод моделювання (проектування)* був застосований на етапі створення плану-конспекту уроку «Абетки серії «Від А до Я» як приклад енциклопедичних словників», де на основі теоретичних положень та аналізу фактичного матеріалу було змодельовано оптимальну структуру уроку, послідовність етапів, види навчальної діяльності та конкретні завдання, що дозволяють ефективно інтегрувати абетки-енциклопедії в освітній процес та досягти поставленої мети уроку; *метод узагальнення педагогічного досвіду* для критичного осмислення напрацьованих авторських практик викладання теми «Лексикографічні джерела» у старшій школі. Цей метод дозволив на основі попереднього практичного досвіду сформулювати методичні рекомендації, обґрунтувати доцільність залучення абеток-енциклопедій до уроків української мови, а також підготувати приклад авторського конспекту як зразок реалізації сучасних освітніх підходів у практиці викладання.

Виклад основного матеріалу

Сучасний урок української мови в 10 класі, орієнтований на розвиток ключових компетентностей, вимагає від учителя постійного пошуку та залучення нових, актуальних та цікавих для учнів навчальних матеріалів. Вивчення теми «Основні типи словників» традиційно ґрунтується на підручникових визначеннях та прикладах з класичних словників, що не завжди викликає зацікавлення здобувачів освіти та спонукає до глибокого осмислення важливості словникової роботи. У цьому контексті абетки-енциклопедії серії «Від А до Я» (видання про Тараса Шевченка, Григорія Сковороду, Івана Франка, Ольгу Кобилянську, Богдана-Ігоря Антонича) постають як унікальний дидактичний ресурс, здатний трансформувати викладання цієї теми.

Основна концепція цих видань полягає в оригінальному способі подання інформації: за структурою вони максимально наближені до абетки, де кожній літері відповідає окрема словникова стаття. Цей абетковий принцип є першою та найбільш очевидною паралеллю до словникової організації матеріалу. Учні можуть наочно переконатися, як алфавітний принцип слугує основою для систематизації знань. Проте за фактичним наповненням абетки-енциклопедії виходять за

межі простого переліку фактажу, поєднуючи енциклопедичні дані (біографічні відомості, історичні факти, ключові події) з художнім осмисленням життя та творчості видатних особистостей української культури. Це дозволяє учителю не лише продемонструвати учням формальні ознаки словника (абетковий принцип), а й розкрити його потенціал як носія глибокого культурного та історичного змісту.

Використання абеток-енциклопедій на уроці української мови при вивченні лексикографічних джерел дозволяє реалізувати низку концептуальних положень. По-перше, вони виступають як чудовий приклад багатофункціонального словника нового типу, який поєднує ознаки тлумачного (пояснення понять, пов'язаних з персоналією), енциклопедичного (системна інформація про життя та творчість), а подекуди навіть фразеологічного словника (розкриття значення крилатих висловів, пов'язаних з діячем). Учні, працюючи з такими текстами, не просто збагачують свій словниковий запас, а вчаться працювати з різними типами інформації в одному джерелі.

По-друге, використання цих видань забезпечує індивідуалізацію навчання та розвиток критичного мислення. Кожна словникова стаття, присвячена окремій літері, може стати основою для мінідослідження, порівняльного аналізу інформації з підручника та абетки, виявлення авторської інтерпретації та співставлення її з власними уявленнями. Наприклад, завдання на кшталт «Знайдіть, як в абетці «Сковорода від А до Я» пояснено терміни, пов'язані з філософією письменника, порівняйте їх з академічними словниками» спонукають до активної пізнавальної діяльності.

По-третє, це шлях до формування авторських уроків як прояву професійної майстерності педагога. Учитель не просто відтворює матеріал підручника, а створює унікальний навчальний сценарій, який враховує інтереси учнів, залучає несподівані, але змістовні джерела. Це вимагає від педагога глибокого знання предмету, творчого підходу до планування, вміння адаптувати матеріали та розвивати в учнів дослідницькі навички. Так урок перетворюється на інтерактивну лабораторію, де учні стають активними учасниками процесу пізнання, а вчитель – досвідченим наставником, який демонструє гнучкість і сучасність своєї методики.

Аналітична робота з абетками-енциклопедіями виходить за межі власне лексикографічних питань. Вона охоплює лінгвокультурологічні, історичні та літературознавчі аспекти, сприяючи формуванню в учнів цілісного світогляду. Наприклад, дослідження ключових слів,

обраних укладачами для кожної літери, дає змогу учням глибше осмислити основні ідеї та тематику творчості певного письменника, його життєві перипетії. Практичне використання цих абеток під час авторських уроків демонструє школярам, як сучасні автори майстерно поєднують функції абетки, енциклопедії та художнього чи публіцистичного твору. Це сприяє розумінню того, що лексикографічні джерела можуть мати різноманітні жанрові форми та мету – від класичних тлумачних словників до інноваційних художньо-енциклопедичних видань. Такий підхід також переконливо показує учням, що мова є живою системою, яка функціонує не лише у традиційних словниках і підручниках, а й у сучасних авторських видавничих проєктах.

Продемонструємо на практиці, як можна абетки-енциклопедії серії «Від А о Я» можна використати на уроці української мови в 10 класі закладу загальної середньої освіти.

План-конспект уроку української мови в 10 класі

Тема: Абетки серії «Від А до Я» як приклад енциклопедичних словників

Мета уроку:

– ознайомити учнів з новим типом лексикографічних джерел – енциклопедичними виданнями у формі абеток (абетками-енциклопедіями серії «Від А до Я»); розкрити особливості будови та змісту таких видань;

– удосконалювати вміння користуватися абетками-енциклопедіями для пошуку інформації;

– розвивати навички аналізу та критичного мислення, пізнавальний інтерес до української мови, літератури та культури.

Обладнання:

Підручник з української мови для 10 класу (на вибір) (Авраменко, 2018; Заболотний, 2018); видання абеток серії «Від А до Я»; Українська літературна енциклопедія.

Доступ до інтернету для роботи з Вікіпедією та електронною версією Великої української енциклопедії.

Презентація з цікавими фактами про серію «Від А до Я», її авторів та видавництво.

Інтерактивна дошка або проєктор.

Очікувані результати:

Учень / учениця

- знатиме основні характеристики енциклопедії як лексикографічного джерела;
- користуватиметься різними видами енциклопедій (електронними та друкованими) для пошуку інформації;
- аналізуватиме структуру та зміст словникових статей в абетках-енциклопедіях, виявляючи їхні особливості;
- порівнюватиме різні лексикографічні джерела, виявляючи спільні та відмінні риси;
- створюватиме ментальні мапи для систематизації знань;
- формулюватиме власну аргументовану думку щодо проблемних питань;
- працюватиме індивідуально та в парах/групах, обмінюючись інформацією та узагальнюючи її;
- розумітиме важливість різноманіття лексикографічних джерел для повноцінного пізнання мови, літератури та культури.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку:

I. Організаційний момент (1 хв). Привітання учнів. Перевірка готовності до уроку.

II. Актуалізація опорних знань (2 хв)

Бесіда. Що таке лексикографічне джерело? Що таке словник? Які види словників ви знаєте? Яку інформацію можна знайти в тлумачному / орфографічному / перекладному словнику? Чи доводилося вам користуватися енциклопедіями? З якою метою?

III. Мотивація навчальної діяльності (4 хв)

Сьогодні ми з вами спробуємо подивитися на біографії відомих українських письменників не лише як на окремі факти з підручника, а як на матеріал, який можна досліджувати через різні лексикографічні джерела. Пам'ятайте: словники та енциклопедії – це не лише довідники значень слів чи термінів. Вони допомагають нам структурувати знання про людину, її життя і творчість, показують нам, як факти поєднуються між собою у єдину картину.

Зараз на практиці переконаємося, як зручно шукати інформацію про наших класиків у різних лексикографічних джерелах. Будьте уважними, адже ці навички пошуку та аналізу інформації з різних джерел надзвичайно важливі для вашого майбутнього навчання та життя. Розпочнімо!

Спершу звернімося до Вікіпедії – найпопулярнішої електронної енциклопедії. Відкриваю статтю про Івана Франка (рис. 1). Тут ви бачите і короткі біографічні дані, і опис творчості, і список творів.

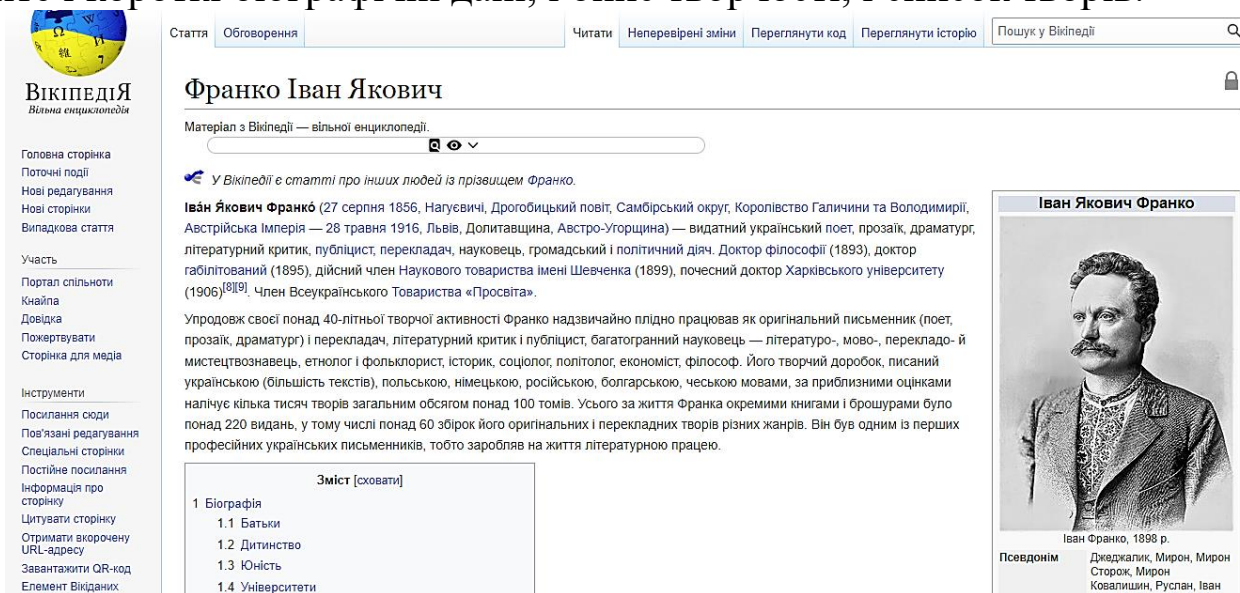

Рис. 1. Скриншот екрана сторінки Вікіпедії [створено автором]

Перегляньмо, як подає життєпис іншого класика – Тараса Шевченка – «Велика українська енциклопедія» (рис. 2). Цей ресурс також електронний та дещо візуально схожий до Вікіпедії. Він дає нам основні дані про віхи життя та творчості Кобзаря.

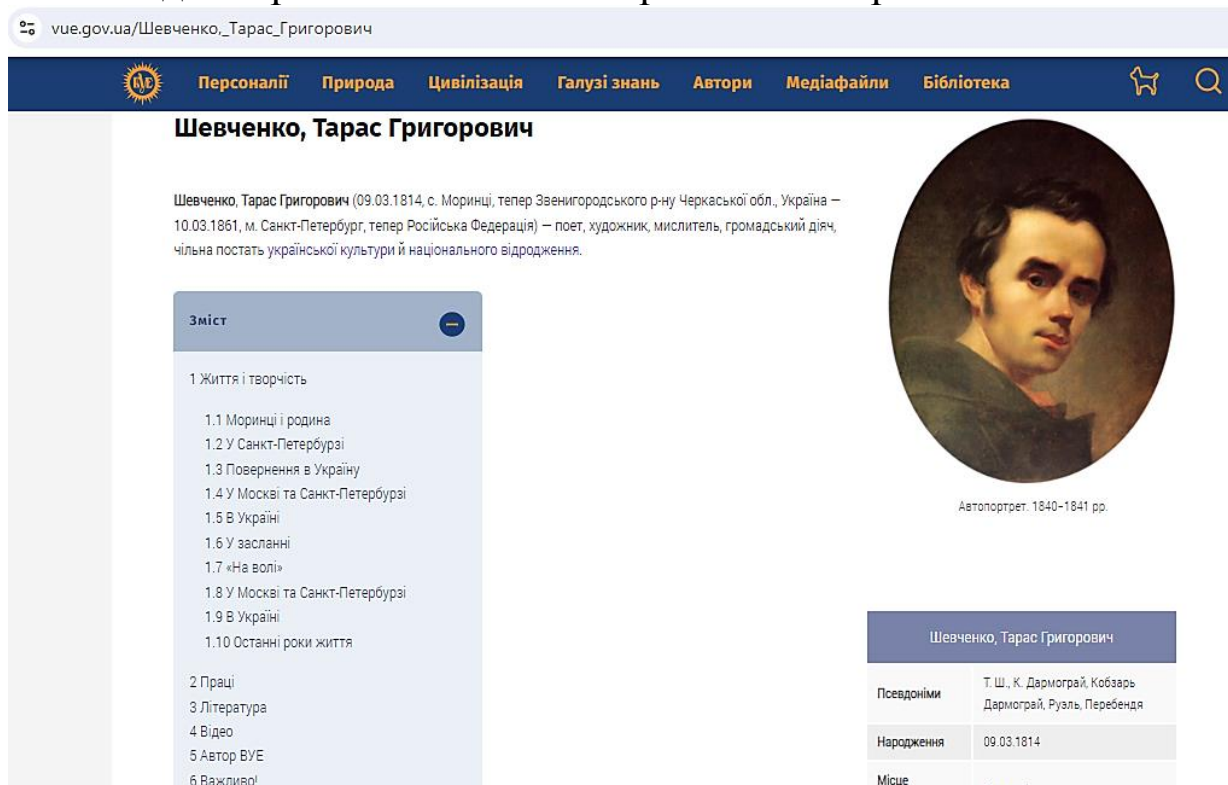

Рис. 2. Скриншот екрана Великої української енциклопедії [створено автором]

І ще один приклад – це друкована «Українська літературна енциклопедія» (рис. 3). На її сторінках знаходимо статтю про Богдана-Ігоря Антонича. Зверніть увагу, як подано інформацію: лаконічно, чітко, структуровано, з акцентом на найважливіших аспектах творчості поета.

АНТОНИЧ Богдан Ігор (5.X 1909, с Новиця на Лемківщині, тепер ПНР — 6.VII 1937, Львів) — укр. поет. Нар. в сім'ї священика. Закінчив 1933 Львів. ун-т. Виявляв зацікавлення малюванням і музикою. Перша книжка «Привітання життя» (1931) відзначалась широкою, для укр. поезії доти незнаною тематикою (спортивний цикл), вибагливою звуковою інструментовкою вірша. Вона свідчила про новаторський талант А. Тоді ж А. працював над збіркою реліг. гімнів «Велика гармонія», яку свідомо не опублікував. Поглиблюється конфлікт у філос. поглядах поета. В його творчості, яка все більше підпорядковується матеріалістичному світобаченню, з'являються «земні», навіть соціальні мотиви. У 1934 видано другу книжку — «Три перстені» — найдосконаліше ліричне творіння А. В центрі її — образ Лемківщини, казковий світ молодості поета, який, однак, затьмарений реальними картинами злидненого підневільного життя краю. «Книга Лева» (1936) — третя, найбільша, остання з прижиттєвих збірок А. — новий крок у філос. осмисленні буття, у розвитку таланту поета. Гол. тема її — зв'язок між людиною й природою, розкриття «таємниці життя» в єдності духовних і матеріальних виявів. У ній А. остаточно формує свій пантеїстичний погляд на буття і природу людського пізнання. Хоч філос. матеріалізм А. і не був завжди послідовним, все ж він становив міцну основу його поетичних відкриттів. По смерті А. з рукописної спадщини поета видано дві книжки — «Зелена євангелія» і «Ротації» (обидві — 1938). Перша присвячена темі єдності всього (живого й неживого) на Землі, друга — урбаністична, пристрасна, спрямована проти бездуховності капіталістич. міста-спрута. А. збагатив укр. л-ру монументальними образами космосу, океанічних стихій, картинами, в яких поєднані реалістичні й фантастичні мотиви, філос. лірикою, прославленням матерії і слова, законів біосу й мистецтва, які спільно творять людину. Творчість А. співзвучна з поезією У. Уйтмена, Е. Верхарна, П. Тичини. При тому, що їй притаманні деякі світоглядні суперечності, неясності в пошуках ідеалу, «сонячна» гуманність, оригінальна художня система, багатозначна метафора ставлять поезію А. на світовий рівень поетичного мистецтва. А. також належить лібретто опери «Довбуш», незакінчений роман «На тому березі», ряд статей з естетики. Окремі твори А. перекладені рос., лит., латис. та ін. мовами народів СРСР; в перекладі Л. Фелдека видані словац. мовою, Т. Голлендера, Є. Плесняровича, Т. Хрущевського, Ф. Неуважного та ін. — польсь; П. Несмера і Рудмана (США) — англ. мовою.

Б. І. Антонич.

Гол.: Перстені молодості. Братіслава, 1966; Пісня про незнищенність матерії. - К., 1967.

Лит.: Павличко Д. Пісня про незнищенність матерії. В кн.: Антонич Б. І. Пісня про незнищенність матерії. К., 1967; Жулинський М. Малий хрещ на Шевченкових вишнях. «Літературна Україна», 1987, 30 липня.

Д. В. Павличко.

Рис. 3. Скриншот сторінки «Української літературної енциклопедії» [створено автором]

А тепер, коли ми ознайомилися з традиційними енциклопедіями, пропоную звернутися до унікального прикладу – серії абеток-енциклопедій «Від А до Я» від «Видавництва Старого Лева» (рис. 4). Ці книжки мають свою особливу будову й наповнення, яке поєднує риси абетки, енциклопедії, й художнього тексту одночасно. Тож сформулюймо тему нашого уроку – «Абетки серії «Від А до Я» як приклад енциклопедичних словників» – і спробуймо разом відповісти на такі запитання: Чи можна вважати видання серії «Від А до Я» енциклопедичними словниками? Як енциклопедичні видання цієї серії допомагають краще пізнавати великих особистостей?

Рис. 4. Скриншот титуловок видань серії «Від А до Я»
[створено автором]

IV. Вивчення нового матеріалу (30 хв)

Розповідь учителя або учня з класу (якщо йому дати випереджувальне завдання – підготувати матеріал про цю серію) (2 хв). «Абетки-енциклопедії «Від А до Я» – серія пізнавальних книг від «Видавництва Старого Лева» про відомих діячів української культури, яких показано з неочікуваного боку й без стереотипів. Пізнавальні артбуки поєднали в собі риси енциклопедії й абетки. Історія серії розпочинається 2015 роком, коли вийшла абетка-енциклопедія про митрополита Шептицького – «Шептицький від А до Я». Вихід книжки було приурочено до 150-річчя з дня народження митрополита і Року Шептицького в Україні. Авторами книжки виступили письменниця Оксана Думанська й журналістка Галина Терещук. 2016 року серію поповнила книжка «Франко від А до Я», текст до якої написали франкознавці Богдан і Наталя Тихолози. Книжку було відзначено преміями «Найкраща книга Форуму видавців-2016». Також абетку-енциклопедію було визнано найкращою у номінації «Дитяче свято», підномінація «Пізнавальна та розвивальна книга» за версією Всеукраїнського рейтингу «Книжка

року 2016». 2017 року, напередодні уродин Тараса Шевченка, видавництво випустило книжку «Шевченко від А до Я» шевченкознавця Леоніда Ушкалова. Його ж авторства 2019 року вийшла друком абетка-енциклопедія «Сковорода від А до Я». Наприкінці 2017 року з'явилася абетка про видатну постать української культури Богдана-Ігоря Антонича «Антонич від А до Я», текст до якої написав Данило Ільницький. Абетка-енциклопедія «Кобилянська від А до Я» авторства Світлани Кирилюк вийшла друком 2022 року, а видання «Леонтович від А до Я» Оксани Луцевської побачило світ 2024 року.

На сайті «Видавництва Старого Лева» в анотаціях до авторських абеток-енциклопедій вказано, що вони для «родинного читання», «книжка для дітей (і не лише для них), завдяки якій знайомство з Франком стане початком дружби на роки. ... чудовий приклад того, як варто знайомити класиків і читачів, щоб вони полюбили один одного», «і діти, і дорослі дізнаються не лише біографію талановитого живописця, гравера, прозаїка, драматурга, співака, актора, скульптора Тараса Шевченка, а люблять його так, як можна любити друга». Саме така орієнтованість на сучасного читача дозволяє виданням виходити широким накладом та ставати не лише книгою для читання, навчання, а й мистецьким об'єктом сучасного книговидавання.

Методична рекомендація: цю розповідь можна розширити короткою інформацією про авторів текстів та графічного опрацювання кожної книги.

Робота з навчальною та довідковою літературою (3 хв). Звернімося до підручника. Знайдіть визначення терміна «енциклопедія». Окрім підручника, можете скористатися й іншою довідковою літературою, наприклад, Вікіпедією, Великою українською енциклопедією, Словником української мови тощо.

Як ви вже знаєте, основною структурною одиницею будь-якого лексикографічного джерела є словникова стаття. Пригадаймо її будову. *Методична рекомендація:* після відповідей учнів на дошці можна спроектувати слайд з будовою словникової статті із сайту «Мій клас» (рис. 5). Далі таке зображення слугуватиме опорою для виконання наступного завдання.

3. Словникова стаття

Теорія:

Словникова стаття — основна структурна одиниця будь-якого словника.

Словникова стаття складається з:

- пояснюваного слова (*заголовної одиниці, реєстрового слова, «чорного» слова (назва походить від кольору, яким виділяють слово)*);
- тексту, що роз'яснює заголовну одиницю і описує її основні характеристики (*граматичну, стилістичну*);
- тлумачення (*може нумеруватися, якщо значень кілька*);
- ілюстрацій (*цитати, вислови*);
- типу значення (*пряме, переносне*);
- словотворчого гнізда;
- так званої «заромбової» частини (*фразеологізми, до складу яких входить це слово*);
- біля слова ставиться **цифра**, якщо є омонім (**ОКО 1, ОКО 2**).

Заголовне слово подається у початковій граматичній формі (*іменники у називному відмінку однини або множини, прикметники, займенники прикметникового відмінювання, порядкові числівники – у чоловічій формі називного відмінка, дієслова – у формі інфінітива тощо*).

У **словникових статтях** енциклопедичних словників, спеціальних довідників можуть подаватися різного типу схеми, креслення, малюнки, фотографії. Наведення такого матеріалу диктується специфікою видань.

Довідка

Рис. 5. Скриншот екрана сайту «Мій клас» [створено автором]

Практична робота з абетками (щодо структури абеток-енциклопедій) (15 хв). Кожен учень обирає одну з абеток-енциклопедій і знаходить в ній словникову статтю на літеру свого імені чи прізвища або порядкового номеру свого прізвища в журналі. Уважно вивчає склад словникової статті, записуючи спостережені компоненти (текстові й візуальні — фото, малюнки, шрифт, розміщення тексту вертикальне, горизонтальне, по колу, навколо мапи України тощо) в робочий зошит.

Обмін інформацією в парах / групах / в усьому класі із записом на дошці основних компонентів (які зафіксували усі учні) й факультативних (які спостерегли лише деякі учні). *Методична рекомендація:* результатом такого завдання стане укладений перелік обов'язкових і факультативних елементів словникової статті абетки-енциклопедії.

Узагальнення отриманої інформації й пояснення особливостей будови абеткових енциклопедій (алфавітний порядок статей, наявність ілюстрацій, додаткові матеріали). *Методична рекомендація:* якщо робота відбувалася в групах, то матимемо виступ представника групи про спостережену будову словникової статті, якщо ж спільно фіксували на дошці — то узагальнення може зробити охочий учень.

Методична рекомендація: завдання можна ускладнити (якщо дозволяє час і можливості класу) порівнянням словникових статей в абетках-енциклопедіях та традиційних лінгвістичних словниках (спільні та відмінні риси).

Практична робота з абетками (щодо лексичного наповнення абеток-енциклопедій) (10 хв). Учні прикріплюють на дошку або фліпчарт

кольорові стікери на основі тематичних груп лексики (назви груп можуть бути продемонстровані на слайді, на дошці, на фліпчарті), до яких належить лексема, яку вони опрацьовували. Пояснення вчителя: якщо на букву З в абетці про Ольгу Кобилянську зафіксовані лексеми *зима*, *записники* і «Земля», то учень може приєднатися до тематичних груп відповідно «Природа», «Інше», «Художні твори письменника». *Методична рекомендація*: оскільки лексику в абетках-енциклопедіях можна згрупувати за різними критеріями, то й практичну роботу можна повторювати кілька раз, наприклад, власні назви (імена людей, топоніми), рідковживана лексика (діалектизми, авторські неологізми). *Методична рекомендація*: паралельно зі словниковою роботою можна пригадувати правописні норми (велика / мала літера / лапки у власних назвах).

V. Узагальнення та систематизація знань (5 хв)

А тепер, щоб узагальнити все, що ми сьогодні дізналися на уроці, пропоную разом скласти ментальну мапу – схему, на якій позначимо головні ознаки абеток-енциклопедій серії «Від А до Я».

Поміркуймо й разом сформулюймо відповідь на головне запитання уроку: чи можемо ми назвати абетки серії «Від А до Я» своєрідними енциклопедіями? А ще спробуймо визначити, які переваги й, можливо, недоліки має використання таких абеток для вивчення життя й творчості письменників.

VI. Домашнє завдання (1 хв)

Скласти список 5 цікавих фактів, які дізналися з прочитаної абетки-енциклопедії.

Сформулювати визначення поняття *абетка-енциклопедія* для Вікіпедії.

VII. Підсумок уроку (2 хв)

Узагальнення вчителя про важливість роботи з енциклопедичними джерелами. Оцінювання роботи учнів на уроці.

Наукова новизна дослідження полягає у системному обґрунтуванні та розробці методики використання абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційних лексикографічних джерел на уроках української мови в 11 класі. Вперше досліджено унікальний гібридний характер цих видань – поєднання абеткової структури з енциклопедичним змістом та художньою інтерпретацією інформації про видатних особистостей – як ефективного засобу для візуалізації, конкретизації та поглиблення розуміння учнями значення та функцій різних типів словників. Запропонований підхід відрізняється від традиційного тим, що

рекомендує перевести вивчення лексикографії з теоретичної площини в площину практичної взаємодії учнів із багатофункціональним та естетично привабливим джерелом, що створює передумови для формування стійкого інтересу до словникової роботи та розвитку дослідницьких навичок.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що впровадження авторських абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» «Видавництва Старого Лева» в освітній процес з української мови в 10 класі є надзвичайно актуальним та методично виправданим кроком, що відповідає основним засадам Нової української школи. Ці інноваційні видання виступають не лише цікавим додатковим матеріалом, а повноцінним лексикографічним ресурсом, здатним трансформувати традиційні підходи до вивчення видів словників.

Було встановлено, що унікальний гібридний характер абеток-енциклопедій – поєднання абеткової структури з енциклопедичним змістом та елементами художньої інтерпретації – дозволяє учням не лише засвоїти теоретичні знання про словникові джерела, а й глибоко усвідомити їхню функціональність та естетичну цінність. Практична робота з цими виданнями сприяє формуванню в здобувачів освіти ключових компетентностей: розвиває критичне мислення, навички пошуку, аналізу та систематизації інформації, порівняння різних джерел, а також поглиблює пізнавальний інтерес до української мови, літератури та культури через призму біографій видатних діячів.

Запропонована методика інтеграції абеток-енциклопедій у форматі авторського уроку є дієвим проявом професійної майстерності педагога. Вона демонструє здатність учителя виходити за межі стандартних програмних вимог, креативно підходити до добору матеріалу та створювати унікальні навчальні сценарії, що сприяють активній участі учнів у пізнавальному процесі та формуванню їхньої мовної й культурної свідомості. Таким чином, використання абеток-енциклопедій не лише збагачує зміст уроків, а й виховує в учнів любов до рідного слова та повагу до національної спадщини через сучасні та доступні формати.

Література

- Авраменко, О. (2018). Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота.
- Антонич від А до Я / тексти Данила Ільницького, графічне опрацювання Івана Шкоропада. (2017). Львів: Видавництво Старого Лева.

- Заболотний, О. В., & Заболотний, В. В. (2018). Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза.
- Кобилянська від А до Я / тексти Світлани Кирилюк, графічне опрацювання Івана Шкоропادا. (2022). Львів: Видавництво Старого Лева.
- Сковорода від А до Я / тексти Леоніда Ушкалова, графічне опрацювання Людмили і Володимира Стецьковичів. (2019). Львів: Видавництво Старого Лева.
- Словникова стаття. *Мій клас*. https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/10-klas/vstup-326921/leksikografiia-suchasni-leksikografichni-dzherela-slovniki-dovidkova-lit_-326922/re-f2ab7a49-227a-4c03-aa4b-ff9aaa1bc08b
- Тарасюк, Т., Карпенко, К. (2024). Структура, тематичне наповнення та дидактичний потенціал абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як інноваційного жанру навчальної літератури. *Лінгвостилістичні студії*, 20, 56–74.
- Українська літературна енциклопедія: В 5 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. (1988). Т. 1: А–Г. Київ: Головна редакція УРЕ ім. М. П. Бажана.
- Франко від А до Я / тексти Богдана Тихолоза, Наталі Тихолоз, графічне опрацювання Романи Романишин, Андрія Лесіва. (2016). Львів: Видавництво Старого Лева.
- Франко Іван Якович. *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/>
- Шевченко від А до Я / тексти Леоніда Ушкалова, графічне опрацювання Анастасії Стефурак. (2017). Львів: Видавництво Старого Лева.
- Шевченко, Тарас Григорович. *Велика українська енциклопедія. Електронна версія*. <https://vue.gov.ua>

References

- Avramenko, O. (2018). *Ukrainska mova (riven standartu): pidruchnyk dlia 10-ho klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. Kyiv: Hramota (in Ukrainian).
- Antonych vid A do Ya / teksty Danyla Ilnytskoho, hrafichne opratsiuvannia Ivana Shkoropada. (2017). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).
- Zabolotnyi, O. V., & Zabolotnyi, V. V. (2018). *Ukrainska mova (riven standartu): pidruchnyk dlia 10-ho klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. Kyiv: Heneza (in Ukrainian).
- Kobylianska vid A do Ya / teksty Svitlany Kyryliuk, hrafichne opratsiuvannia Ivana Shkoropada. (2022). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).
- Skovoroda vid A do Ya / teksty Leonida Ushkalova, hrafichne opratsiuvannia Liudmyly i Volodymyra Stetskovychiv. (2019). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).
- Slovykova stattia. *Mii klas*. https://www.miyklas.com.ua/p/ukrainska-mova/10-klas/vstup-326921/leksikografiia-suchasni-leksikografichni-dzherela-slovniki-dovidkova-lit_-326922/re-f2ab7a49-227a-4c03-aa4b-ff9aaa1bc08b (in Ukrainian)
- Tarasiuk, T., Karpenko, K. (2024). Структура, тематичне наповнення та дидактичний потенціал абеток-енциклопедій серії «Від А до Я» як

innovatsiinoho zhanru navchalnoi literatury. *Linhvostylistychni studii*, 20, 56–74 (in Ukrainian).

Ukrainska literaturna entsyklopediia: V 5 t. / redkol.: I. O. Dzeverin (vidp. red.) ta in. (1988). T. 1: A–H. Kyiv: Holovna redaktsiia URE im. M. P. Bazhana (in Ukrainian).

Franko vid A do Ya / teksty Bohdana Tykholoza, Natali Tykholoz, hrafichne opratsiuvannia Romany Romanyshyn, Andriia Lesiva. (2016). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).

Franko Ivan Yakovych. (n.d.). Vikipediia. <https://uk.wikipedia.org/> (in Ukrainian)

Shevchenko vid A do Ya / teksty Leonida Ushkalova, hrafichne opratsiuvannia Anastasii Stefurak. (2017). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva (in Ukrainian).

Shevchenko, Taras Hryhorovych. Velyka ukrainska entsyklopediia. Elektronna versiia. <https://vue.gov.ua> (in Ukrainian).

Tetiana Tarasiuk. Alphabets of the "From A to Z" Series as an Innovative Resource for Studying Lexicographical Sources at the Ukrainian Language Lessons in the 10th Grade.

Modern language education requires new approaches to selecting and using educational materials in compliance with the New Ukrainian School conception and competency-based learning. The alphabet-encyclopedias of the "From A to Z" series are an example of a unique educational resource that combines the features of an alphabet, encyclopedia, and art publication, making them especially valuable for mastering lexicographic sources in the Ukrainian language school course. The study **aims** to substantiate the feasibility of using encyclopedia alphabets in Ukrainian language lessons in the 10th grade when studying the topic of types of dictionaries and to discuss the methods of designing an author's lesson using such materials. **Research methods:** theoretical analysis of sources and current educational concepts, a comparative approach to evaluating traditional and innovative approaches to the study of lexicography, and modeling techniques when developing a lesson plan. **Research results.** The author argues that the alphabets of the "From A to Z" Series, published by the "Staryi Lev" Publishing House, serve as an effective tool for developing students' practical skills of work with reference literature, developing their critical thinking and cognitive interest in Ukrainian culture and language studies. The proposed lesson outline, worked out by the author, shows the original ways to integrate non-standard factual material into the study of lexicography, forming skills in searching, analyzing, comparing, and structuring lexical units. **Conclusions.** The approach, described in the article, contributes to increasing the students' motivation and developing their competencies, expands the traditional idea of the dictionary as a source of knowledge, and also emphasizes the importance of the teacher's professional skills in preparing Ukrainian language lessons that meet the tasks of a modern school.

Key words: competency-based approach, innovative materials, author's methodology, modern didactics, lexicographic publications.

Тарасюк Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0000-0002-2428-447X>; tarasiuk.tania@vnu.edu.ua